

Inspekce ministra vnitra v roce 1968 a posrpnové čistky v aparátu ministerstva

MILAN BÁRTA

Rok 1968 zůstává jedním z milníků našich dějin 20. století. Pokus o reformu komunismu skončil pod pásy tanků invazních armád, následoval rychlý nástup tzv. normalizace a návrat k politice podřízené se Moskvě. Snahy o prosazení reformem se nevyhnuly ani ministerstvu vnitra a jeho součástí. Po jejich potlačení následovaly prověrky a rozsáhlé personální čistky. Svou roli v tomto dění sehrála také inspekce ministra vnitra.¹

BOJ O PRAŽSKÉ JARO

Ministr vnitra Josef Kudrna byl po dlouhou dobu pevným zastáncem a věrným vykonavatelem politiky Antonína Novotného a ještě během lednového zasedání ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) se postavil proti odvolání Novotného z funkce prvního tajemníka ústředního výboru.² Bránil

se také jakékoli kritice, ujišťoval, že na ministerstvu je všechno v pořádku, a ignoroval varovné příznaky svědčící o opaku.³ Ministerstvo vnitra (MV) a zejména Státní bezpečnost (StB) byly kritizovány veřejností a sdělovacími prostředky za nezákonnosti a politické procesy 50. let i za nepřiměřené zásahy proti studentům během strahovských událostí v říjnu 1967. Ke

kritikům se přidala i část čelných představitelů politického života, neboť se vyskytly náznaky toho, že Bezpečnost ve prospěch Novotného sledovala jeho oponenty z řad ÚV KSČ.

Vedení ministerstva na tyto podněty prakticky nereagovalo a neprojevovalo žádné snahy o změnu. Iniciativy se proto ujaly stranické organizace ministerstva.⁴ Na členských schůzích

- 1 V zájmu sjednocení pravopisu ve vlastním textu a v citacích ponecháváme v celém článku název „inspekce ministra vnitra“ v tehdy užívaném tvaru.
- 2 CAJTHAML, Petr: Josef Kudrna – dělník, funkcionář a ministr. In: *Securitas Imperii*, č. 14. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, Praha 2006, s. 280–287; KOUDELKA, František: *Státní bezpečnost 1954–1968 (Základní údaje)*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, sv. 13, Praha 1993, s. 158–162.
- 3 Více k situaci na ministerstvu vnitra v r. 1968 viz KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*. Prameny k dějinám československé krize 1967–1970, díl 7. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky – Doplněk, Brno 1996.
- 4 V souladu s usnesením sekretariátu ÚV KSČ byl v únoru 1954 v centrále ministerstva vnitra vytvořen hlavní výbor útvarových organizací KSČ při ministerstvu vnitra. V únoru 1969 řídil činnost 7 celoutvarových výborů (sdružujících 99 základních organizací KSČ), 26 samostatných základních organizací KSČ (ZO KSČ) a jednoho celozávodního výboru (řídícího 7 základních organizací KSČ). *Národní archiv* (dále jen NA), f. Sekretariát ÚV KSČ 1966–1971 (dále jen 02/4), sv. 30, a. j. 50, bod 7), Návrh zásad výstavby a řízení stranických orgánů a organizací na ministerstvu vnitra federální vlády ČSSR a ministerstvu vnitra ČSR, 7. 2. 1969.

9. až 13. ledna komunisté na ministerstvu vnitra vyslovili jednoznačný souhlas se závěry lednového zasedání ústředního výboru.⁵ Podobný průběh měly i únorové schůze základních organizací KSČ. Koncem února a na začátku března převzaly iniciativu celoultvarové konference KSČ a jejich schůze v první polovině března se nesly ve znamení kritiky vedení ministerstva i hlavního výboru KSČ při ministerstvu vnitra. J. Kudrna nebyl schopen na daný vývoj reagovat a 15. března byl odvolán a řízení ministerstva převzal jeho první náměstek Jan Záruba.⁶ Téměř současně bylo na konferenci probíhající ve dnech 16.–18. března zvoleno nové vedení hlavního výboru. Zasedání ÚV KSČ na přelomu března a dubna rozhodlo o personálních změnách v ústředním výboru i v nejvyšších státních orgánech a schválilo program reforem nazvaný Akční program Komunistické strany Československa. A. Novotného vystřídal ve funkci prezidenta republiky Ludvík Svoboda, který 8. dubna jmenoval novou vládu, v níž měli převahu reformisté. Ministrem vnitra se stal radikální stoupenec reforem Josef Pavel, který se nové funkce ujal s vizí úplné změny koncepce práce svého resortu. Počátek jeho funkčního období byl spojen s nedůvěrou a řadou překážek, které postupně překonával, a 12. července mu nový hlavní výbor KSČ jednoznačně vyslovil podporu.⁷

Inspekce ministra vnitra jako velmi exponované pracoviště na tento vývoj událostí reagovala velmi citlivě.⁸ Do její kompetence totiž spadalo přešetřování stížností občanů týkajících

Prezident Ludvík Svoboda

Foto: NA

5 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Hlavní výbor KSČ při ministerstvu vnitra (dále jen HV-KSČ), karton 18.

6 Více BARTA, Milan: Jan Záruba – stranický pracovník v aparátu ministerstva vnitra. In: *Paměť a dějiny*, č. 3. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2008, s. 101–105.

7 KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*, s. 14–18.

8 Na základě usnesení vlády bylo tajným rozkazem ministra národní bezpečnosti ze dne 7. 4. 1953 zřízeno inspekční oddělení ministra národní bezpečnosti, po sloučení ministerstva národní bezpečnosti s ministerstvem vnitra byl název změněn na inspekční oddělení ministra vnitra. To bylo v r. 1961 přeměněno na kontrolně inspekční odbor, který byl v r. 1964 přejmenován na inspekci ministra vnitra.

Ministr vnitra Josef Pavel

Foto: ČTK

Jan Záruba

Foto: ABS

se ministerstva vnitra i nezákonností 50. let a do značné míry se tak v její práci odrážely i vnější vlivy a zájmy, práce u inspekce proto vyžadovala *principiální přístup, politickou předvídatost a nezbytnou dávku citlivosti*.⁹ V polovině 60. let došlo k velké reorganizaci inspekce, která se poté skládala ze tří oddělení – 1. oddělení mělo na starosti kontrolu v současech ministerstva vnitra, 2. oddělení se zabývalo především vyšetřováním trestných činů spáchaných příslušníky Sboru národní bezpečnosti (SNB) a Sboru nápravné výchovy (SNV), 3. oddělení zajišťovalo vyřizování stížností občanů.¹⁰ V červenci 1968 přitom pracovalo na inspekci pouze 28 lidí (bez administrativních sil a řidičů). Jednalo se většinou o zkušené

pracovníky, jejich průměrný věk byl 44 let a délka služby u ministerstva vnitra činila průměrně 20 let, většina z nich také měla ukončené vysokoškolské vzdělání.¹¹

Komunisté v řadách inspekce vyslovili jednoznačný souhlas s výsledkem lednového usnesení ÚV KSČ. Nicméně i zde se objevily rozpory: na jedné straně stáli konzervativci v čele s náčelníkem inspekce Františkem Králem a jeho zástupcem a současně vedoucím 1. oddělení Antonínem Bártou,¹² proti nim stojící reformní skupinu vedl náčelník nejvíce exponovaného 3. oddělení Josef Plášil.¹³ Spor vygradoval ve druhé polovině února. Při příležitosti oslav tzv. Vítězného února, když si komunisté připomínali dvacáté výročí

převzetí moci, měli být vyznamenáni dlouholetí pracovníci ministerstva vnitra. Vedení inspekce sestavilo seznam vhodných kandidátů a zaslalo jej na centrálu. Byl však vrácen s tím, že při jeho sestavování došlo k nedorozumění a že na jiných útvarech vyznamenání dostávají lidé působící v aparátu ministerstva od r. 1945. Na inspekci tomu tak nebylo. Za nepřítomného Fr. Krále sděloval tuto námitku vedoucím jednotlivých oddělení A. Bárta. J. Plášil prý s přepracováním seznamu nesouhlasil a prohlásil, že by se jednalo o urážku již navržených pracovníků, kteří by nyní měli být vyškrtnuti, a odešel. Druhý den ráno svolal Král poradu vedení inspekce, na které se měla otázka kontroverzního seznamu vy-

9 ABS, f. Inspekce ministra vnitra ČSSR, díl 2 (dále jen A 8/2), inv. j. 155, Zpráva o morálně politickém stavu na inspekci ministra vnitra ČSSR.

10 ABS, f. Inspekce ministra vnitra ČSSR, díl 1 (dále jen A 8/1), inv. j. 1675, Situační zpráva inspekce ministra vnitra, 16. 7. 1968. Inspekce ministra vnitra také měla řídit a koordinovat činnost inspekčních orgánů nižších složek ministerstva vnitra, především inspekci náčelníků hlavních a krajských správ ministerstva vnitra.

11 Tamtéž.

12 František Král – 1965 pověřen vedením a 15. 3. 1966 jmenován náčelníkem inspekce ministra vnitra. Antonín Bárta – do r. 1963 zastával funkce v KSČ, 1963–1966 tajemník HV-KSČ při ministerstvu vnitra, od 1. 5. 1966 zástupce náčelníka inspekce a současně náčelník 1. oddělení.

13 Josef Plášil – od r. 1953 pracoval jako náčelník stížnostního oddělení při vnitřní správě ministerstva vnitra, které bylo později převedeno k inspekci ministra vnitra.

řešit. Kromě něj, A. Bárty a J. Plášila byli přítomni ještě náčelník 2. oddělení pplk. Emil Janča¹⁴ a náčelník sekretariátu mjr. Jaroslav Novák. Plášil žádal, aby byl předvolán také předseda stranické organizace pplk. František Nepeřený.¹⁵ Král to odmítl s tím, že jeho přítomnost není nutná, protože jde o služební, a ne stranickou záležitost. Mezi oběma jmenovanými následně došlo k ostré výměně názorů, na jejímž konci náčelník svému podřízenému nařídil, že musí ustoupit. Prohlásil, že na vedoucí místo nechce člověka, který odmítá přijmout mínění většiny. Spor Král zakončil prohlášením *buď budeš šlapat, nebo poletíš*.¹⁶ V závěru jednání Král přede všemi prohlásil, že je třeba sledovat politickou situaci na inspekci a čelit šíření nesprávných názorů, což bylo jasně adresováno Plášilovi, kterému ještě řekl, že si může oficiálně stěžovat. Plášil skutečně napsal stížnost adresovanou prvnímú tajemníku ÚV KSČ A. Dubčekovi a ministru J. Kudrny s tím, že podle jeho názoru se jej náčelník inspekce snaží odstranit, a že proto předkládá věc k stranickému a trestněprávnímu posouzení. Vzhledem k překotnému vývoji však již případ nebyl dále řešen.

V té době Plášil jako absolvent studia dějin KSČ na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a lektor hlavního

výboru KSČ dostal za úkol vypracovat referát na připravovanou ideologickou konferenci k dvacátému výročí únorových událostí. Při shánění materiálu pro svůj příspěvek se několikrát sešel se svým starým známým Josefem Pavlem, který události roku 1948 důvěrně znal.¹⁷ Přirozeně přitom přišla řeč na otázky vnitřní politiky a oba se shodli na tom, že situace na ministerstvu vnitra vyžaduje rozsáhlé reformy.

Plášil také stál v čele skupiny těch, kteří se v březnu na schůzích základní organizace KSČ na inspekci opakovaně postavili proti vedení ministerstva a 15. března, v den odvolání J. Kudrny, prosadil svolání mimořádné členské schůze této organizace. Byl také podle očekávání hlavním mluvčím, když bylo následně na schůzi základní organizace KSČ vedení inspekce podrobena ostré kritice.¹⁸ Dne 8. dubna byl novým ministrem vnitra jmenován Josef Pavel. Plášil se s ním setkal, když byl v květnu při příležitosti osvobození Československa sovětskou armádou dekorován vyznamenáním Za zásluhy o výstavbu. Později ovšem mezi nimi došlo k částečnému odcizení zaviněnému překotným vývojem událostí, nedostatkem času a také tím, že měli odlišný názor na problematiku rehabilitací obětí nezákonností 50. let.

Antonín Bárta

Foto: ABS

Ještě v polovině června Plášilovi nabídl plk. Stanislav Padrůněk, budoucí první náměstek ministra vnitra a nejbližší spolupracovník J. Pavla, aby přešel na vnitřní správu s tím, že se potřebují obklopit lidmi, na které je spolehnouti.¹⁹ V té době kulminovalo na inspekci napětí. Fr. Královi bylo totiž dáno na vědomí, že bude odvolán a že na jeho místo nastoupí bývalý první náměstek ministra vnitra Jan Záruba (kterého ve funkci vystřídal S. Padrůněk). Kromě J. Záruby byl na inspekci přeřazen náčelník sekretariátu ministra Václav Krouský.²⁰

14 Emil Janča - na inspekci od 1. 3. 1963, v srpnu 1968 vedoucí 2. oddělení, 1. 3. 1969 jmenován do funkce zástupce náčelníka inspekce místo Plášila.

15 František Nepeřený - v r. 1968 pracoval jako inspekční důstojník v 1. oddělení a zároveň působil jako vedoucí základní organizace KSČ na inspekci.

16 ABS, f. HV-KSČ, kr. č. 01-1/XIX, 27. 2. 1968, s. 119-130.

17 Plášil uvedl, že se s J. Pavlem setkal poprvé v r. 1951 na politickém školení, podruhé při propuštění Pavla z vězení, kdy s ním jednal ohledně náhrady za věci odevzdané při zatčení, a následně pracovní ještě několikrát. ABS, f. Personální spisy, kádrový spis J. Plášila, Zpráva o výsledku disciplinárního řízení, 24. 9. 1969.

18 ABS, f. A 8/2, inv. j. 155, Zpráva o morálně politickém stavu na inspekci ministra vnitra ČSSR.

19 Se S. Padrůněkem se Plášil seznámil již v r. 1945. Padrůněk v březnu 1968 údajně pronesl, že by za tajemníka chtěl plk. Jaroslava Rybáře (od 10. 9. 1968 do 1. 2. 1969 náměstek ministra vnitra) nebo Plášila. ABS, f. Personální spisy, kádrový spis J. Plášila, Zpráva o výsledku disciplinárního řízení, 24. 9. 1969.

20 ABS, f. Personální spisy, kádrový spis V. Krouského. Václav Krouský - v letech 1963-1967 působil na inspekci ministra vnitra, 1967 náčelník sekretariátu ministra vnitra, po nástupu Pavla do čela resortu znovu zařazen na inspekci ve funkci inspekčního důstojníka. Od 1. 3. 1969 náčelník 1. oddělení inspekce, 1970 člen pohovorové komise na inspekci při výměně stranických legitimací, od 12. 10. 1973 náčelník inspekce ministra vnitra.

Komunisté na inspekci se jednoznačně postavili proti červnové výzvě. Dva tisíce slov a jejich delegát na mimořádné konferenci hlavního výboru KSČ při ministerstvu vnitra byl pověřen, aby ji jménem základní organizace veřejně odsoudil.²¹ Dne 3. července kolegium ministra vnitra schválilo návrh zbavit funkcí Fr. Krále a A. Bártu *pro nezpůsobilost a nedostatečnou kvalifikaci* a 15. července se rozkazem ministra vnitra ujal vedení inspekce J. Záruba a jeho zástupcem byl jmenován J. Plášil.²² Ten se o této změně – o které se na inspekci vědělo předem – oficiálně dozvěděl od svého nového vedoucího v nemocnici, kde musel být na konci června hospitalizován se zraněnou Achillovou šlachou. Po úrazu zůstal upoután na lůžko a vývoj mohl sledovat jen zpozvzdálí a do dalšího dění na inspekci několik týdnů nezasahoval.

Již 16. července, tedy den po nástupu do nové funkce, podepsal Záruba informaci pro ministra vnitra o situaci na inspekci. Jejím autorem byl pravděpodobně Plášil.²³ Rozebírá v ní složitou situaci na inspekci, přiznává chyby a nedostatky, které se snaží omluvit ztíženými podmínkami, reorganizací ministerstva v druhé polovině 60. let a nedostatkem kvalifikovaných pracovníků, ostře také útočí na bývalé vedení inspekce. Plášilův rychlý vzestup přirozeně vyvolal u mnoha lidí dohady, jak to bylo s jeho jmenováním. Pracovníci inspekce se rozdělili na ty, kteří podporovali Plášila a vizi reformem, a na ty, kteří obojí odmítali.²⁴

STÍN SRPNA

Nový náčelník inspekce se ve své funkci nestačil ani řádně zapracovat, když došlo k invazi vojsk pěti států Varšavské smlouvy. Na akcích spojených s vpádem vojsk v noci z 20. na 21. srpna, kterých se účastnili vybraní pracovníci II. správy HS-StB a správy Státní bezpečnosti v Praze, se nikdo z inspekce nepodílel. Obsazení budovy ministerstva vnitra na Letné, kde sídlila i inspekce, měl zajistit bývalý náměstek ministra pro Státní bezpečnost a náčelník Hlavní správy StB Jaroslav Klíma.²⁵ Spiklenci budovu rychle obsadili, kromě nich nebyl zpočátku nikdo schopen na vzniklou situaci rychle reagovat, a Klíma pověřil jejím velením náčelníka správy kádrů pplk. Miroslava Milatu. Jejich plány však zhatil první náměstek S. Padrůněk, který přerušil dovolenou a kolem desáté hodiny dopoledne se nečekaně objevil v budově. Velením v objektu pověřil náčelníka Odboru zvláštních úkolů a člena operačního štábu ministra vnitra plk. Lubomíra Kroha.²⁶ Podle pozdějšího vyjádření bývalého náčelníka inspekce Fr. Krále, který se dostavil na staré pracoviště, neboť mu ještě nebyla oficiálně přidělena nová pracovní funkce, zůstával Záruba celý den u sebe v kanceláři a nebyl schopen vydávat žádné rozkazy.²⁷ Jeho zástupce Plášil se o okupaci dozvěděl doma, kde byl na doléčení a kam mu zavolal E. Janča. Jemu samotnému se později nepodařilo telefonicky nikoho zastihnout, dozorčí Kroh mu prý pouze

František Král

Foto: ABS

sdělil, že má zůstat doma a čekat, že v budově již nikdo není. Ostatní příslušníci inspekce se o situaci v den okupace dozvídali postupně, většinou při nástupu do práce. Jednotlivci, kteří se dostavili se zpožděním, již sovětská stráž do budovy nevpuštěla, hlídka přitom nepovolovala ani odchody. V průběhu dne nebyly pro inspekci vydány žádné speciální pokyny. V poledne svolal Padrůněk poradu tajemníků hlavního výboru

21 ABS, f. A 8/2, inv. j. 155, Zpráva o morálně politickém stavu na inspekci ministra vnitra ČSSR.

22 ABS, f. Kádřová správa FMV Praha (dále jen A 26), inv. j. 3, Kádřová opatření v ministerstvu vnitra.

23 ABS, f. A 8/1, inv. j. 1675, Situační zpráva inspekce ministra vnitra, 16. 7. 1968.

24 ABS, f. HV-KSČ, karton 64/27, Návrhy některých kádřových opatření, 3. 7. 1968; ABS, f. Personální spisy, kádřový spis J. Plášila, Mimořádné služební hodnocení J. Plášila, 9. 5. 1969.

25 Více CAJTHAML, Petr: Jaroslav Klíma – strážce zákona s cejchem vlastizrádce. In: *Paměť a dějiny*, č. 1, Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky, Praha 2007, s. 170–174.

26 Více ŽÁČEK, Pavel: Motáky plukovníka Kroha. Svědectví náčelníka objektu „Letná“ o průběhu okupace. In: *Paměť a dějiny*, č. 3, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2008, s. 62–77.

27 ABS, f. HV-KSČ, karton 03-05, Vyjádření plk. Františka Krále, 16. 9. 1968.

KSČ a náčelníků útvarů ministerstva sídlících v budově, a informoval je, že vedení resortu funguje a že v čele i nadále stojí J. Pavel, kterého on zastupuje, a že rozkazy vydané bez jejich vědomí jsou neplatné. Před čtvrtou hodinou odpolední potom vydal Padrůněk instrukci, že příslušníci ministerstva mají plnit pouze pokyny legálních orgánů státu a strany. Současně dal souhlas s odchodem z práce, který však sovětští vojáci umožnili až později. Samotného prvního náměstka spolu s osobním tajemníkem ministra Jiřím Hoškem sovětští vojáci večer internovali.²⁸

Dne 22. srpna sovětští vojáci zabránili pracovníkům ministerstva vnitřní ve vstupu do budovy. Padrůněk pouze vydal náčelníkům štábních útvarů centrály pokyn, aby se pracovníci rozešli a vyčkali dalších příkazů ve svých bydlíštích. Jedním z těch, kteří se z Letné vrátili domů, byl i Záruba. Dopoledne potom zavolal Plášilovi a sdělil mu, že inspekce je prozatím uzavřena, a že pokud bude třeba, ještě se ozve.

Mezi pracovníky inspekce bylo zajištěno spojení a ti se každý den ráno soustředili v blízkosti budovy na Letné, aby si vyslechli případné pokyny. Až do 27. srpna však inspekce po služební linii žádné další instrukce nedostala. Významnou roli však v srpnových dnech sehrál hlavní výbor KSČ při ministerstvu vnitřní. Již v ranních hodinách 21. srpna se sešlo jeho předsednictvo a přijalo prohlášení odsuzující okupaci země

vojsky Varšavské smlouvy. Ve stejném duchu se vyjádřily i základní organizace (včetně inspekce) a celou tvář výbory KSČ. O den později plénum hlavního výboru potvrdilo prohlášení předsednictva a vyzvalo všechny příslušníky Bezpečnosti, aby plnili jen úkoly, které jsou vyžadovány legálními stranickými a vládními orgány, a doporučilo zásadně neplnit příkazy okupačních jednotek.³⁰ Členové hlavního výboru, celou tvář výborů a předsedové základních organizací KSČ se rovněž jednoznačně postavili za závěry mimořádného XIV. sjezdu KSČ.

Po uvolnění budovy na Letné se 27. srpna dostavili pracovníci inspekce na pracoviště v plném počtu (přirozeně chyběl stále nemocný Plášil). Vyjádřili jednoznačně kladný postoj ke stanovisku prezidenta L. Svobody a prvního tajemníka KSČ A. Dubčeka a prohlásili, že jejich politiku plně podporují. Odmítli také invazi vojsk pěti států Varšavské smlouvy. Jejich mluvčím se stal Fr. Napeřený, někteří z nich tentýž den podepsali na hospodářské správě ministerstva dokument požadující okamžitý odchod vojsk. K zajištění akceschopnosti inspekce v nočních hodinách byla určena čtyřčlenná stálá služba a od příštího dne byla pro její příslušníky vyhlášena padesátiprocentní pohotovost a padesátiprocentní dosažitelnost.³¹

Dne 28. srpna telefonoval Záruba svému zástupci a ptal se, co dělá, a bez čekání na odpověď mu říkal, že je v těžké situaci.³² Nechtěl říct nic bliž-

Stanislav Padrůněk

Foto: ABS

šího, a když mu Plášil nabízel, že za ním přijede, odmítl s tím, že zavolá další den. To však byl již mrtev a Plášil se nechal dovézt do práce, kde jednal se sovětskou stranou o okolnostech Zárubovy sebevraždy. Druhý den byl na vlastní žádost uschopněn, nastoupil do služby a opět se ujal řízení celé inspekce.

V moskevském protokolu se představitel KSČ zavázali mj. k personálním změnám ve vedení ministerstva vnitřní. K 31. srpna podal ministr Josef Pavel demisi a na jeho místo byl jmenován Jan Pelnář.³³ Zakrátko byli

28 Více KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitřní a bezpečnostní aparát v období pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*, s. 235–238.

29 Tamtéž, s. 22–23.

30 Tamtéž, s. 223. VANČURA, Jiří: *Naděje a zklamání. Pražské jaro 1968*. Mladá fronta, Praha 1990, s. 84.

31 *Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky* (dále jen ÚSD AV ČR), f. Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970, inv. j. StB/ 35, Zpráva inspekce ministra vnitřní k dálnopisnému pokynu ze dne 28. 8. 1968, 28. 8. 1968.

32 ABS, f. HV-KSČ, karton 33/03, Výpověď J. Plášila o činnosti v srpnu 1968, 1. 12. 1969, s. 176–197. Jako důvod sebevraždy J. Záruby byly uvedeny dlouhodobě narůstající a stále se stupňující depresivní stavy.

33 Dne 9. 9. 1968 přijal Pelnář Padrůňka a Hoška, a přestože je ujistil o sympatiích a podpoře, doporučil jim písemnou rezignaci a předběžně s nimi hovořil o jejich dalším zařazení. Padrůňkovi nabízel funkci zástupce náčelníka Kriminálního ústavu Veřejné bezpečnosti a Hoškovi funkci náčelníka stížnostního oddělení na inspekci. KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitřní a bezpečnostní aparát v období pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*, s. 279.

jmenování i noví náměstci, náčelníci rozvědky a Hlavní správy StB a další vysocí představitelé ministerstva. V září přijala členská schůze základní organizace KSČ jednoznačné usnesení, že komunisté v inspekci považují plnění moskevských dohod za nezbytnou podmínku konsolidace situace a upevnění socialismu v Československu.³⁴

Nový ministr v září pověřil inspekci, jejímž novým náčelníkem se stal 10. září plk. Karel Kutnohorský, objasněním srpnových událostí v resortu. Zpočátku se jednalo o prověření činnosti těch, kdo se podíleli na přípravách okupace Československa a ovládnutí ministerstva. V souvislosti s politickým vývojem však i inspekce postupně nabírala opačný kurz. Začala vyšetřovat nejen ty, kdo se podíleli na přípravě invaze, ale i ty, kteří v srpnových dnech poskytovali informace sdělovacím prostředkům, vydávali cestovní pasy a krycí občanské průkazy pro některé účastníky vysočanského sjezdu, pracovníky Národního shromáždění apod.³⁵ Srpnové události měly být šetřeny z hlediska „historické pravdy“. Náčelníci jednotlivých útvarů ministerstva měli vytvořit vlastní komise pro objasnění srpnových událostí, dílčí výsledky potom měla zhodnotit a shrnout inspekce. Pro zpracování celkové zprávy a pro objasnění okolností, které přesahovaly jednotlivé složky ministerstva, byla na inspekci ustavena tříčlenná komise. V jejím čele stál J. Plášil, vedle něj tu byli ještě další reformisté František Nepeřený a František Zahradník. Závěrečnou

zprávu měla komise původně odevzdat do 15. listopadu, vzhledem k náročnosti problému byl ovšem termín prodloužen do 10. prosince.³⁶ Tato zpráva byla v lednu 1969 předložena ministru vnitra a její stručnější výtah projednávalo v polovině března kolegium ministra vnitra a předsednictvo hlavního výboru KSČ, které se i přes některé výhrady shodly na tom, že celou záležitost je třeba uzavřít rozhodnutím ministra vnitra nebo příslušných náčelníků tak, že z činnosti v srpnu 1968 nebudou vyzovovány žádné důsledky.³⁷ Zpráva byla počátkem února 1969 vrácena bez připomínek, teprve v březnu a v dubnu se pracovníci inspekce zprostředkovaně dozvídali nesouhlasné názory. Na inspekci byly mezitím zpracovávány dílčí materiály týkající se srpnových událostí, především se ale její pracovníci zaměřili na problémy, které ministerstvu vnitra přinesla federalizace Československa.

NASTOLENÍ TVRDÉHO KURZU

V lednu 1969 se zatím *morálním a politickým stavem* ozbrojených složek zabývalo předsednictvo ÚV KSČ, které schválilo *nutnost neprodleného řešení politické situace v ČSLA a ve složkách MV a výrazného upevnění morálního a politického stavu jejich příslušníků*. Ke splnění tohoto úkolu měla být ustavena zvláštní komise, která by ve spolupráci s ministry národní obrany a vnitra předložila do 31. března 1969 příslušné závěry a návrhy.³⁸ Dne 19. února na celostátním stranicko-sluzebním aktivu ÚV KSČ, kterého se účastnili také první tajem-

Karel Kutnohorský

Foto: ABS

ník ústředního výboru Alexandr Dubček a předseda federální vlády Oldřich Černík, prohlásil ministr Pelnář, že jednou ze základních podmínek členství v ministerstvu vnitra je *vřelý vztah k socialismu, spřáteleným socialistickým zemím, zejména k Sovětskému svazu, a spolupráce s bezpečnostními sbory socialistických zemí v boji proti imperialistickým rozvědkám*. Podle něj ten, kdo neuznává tuto zásadu, *nemá místo v bezpečnostním aparátu*.³⁹

V dubnu 1969 byl prvním tajemníkem ÚV KSČ zvolen Gustáv Husák, který se zakrátko stal symbolem normalizace. Tentýž měsíc přijalo ministerstvo vnitra plán úkolů pro rok 1969. Jedním z těch hlavních mělo být urychlení procesu konsolidace

34 ABS, f. A 8/2, inv. j. 155, Zpráva o morálně politickém stavu na inspekci ministra vnitra ČSSR.

35 KOUDELKA, František - SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období pražského jara 1968 (leden - srpen 1968)*, s. 26.

36 ABS, f. A 8/2, inv. j. 155, Zpráva o morálně politickém stavu na inspekci ministra vnitra ČSSR.

37 ABS, f. Sekretariát federálního ministra vnitra 1966-1975 (dále jen A 2/3), inv. j. 182, 183; ABS, f. A 8/2, inv. j. 155, Zpráva o morálně politickém stavu na inspekci ministra vnitra ČSSR.

38 NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1962-1966 (dále jen 02/1), sv. 88, a. j. 142, bod 3), Politická situace v ČSLA a složkách MV a morální a politický stav jejich příslušníků, 20. 12. 1968.

39 ABS, f. Sekretariát státního tajemníka v MV ČSSR plk. JUDr. Jána Majera (dále jen A 10), inv. j. 136, Zpráva o plnění závazků vyplývajících z Moskevského protokolu a Dohody o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSSR, únor 1969.

v bezpečnostních sborech a upevnění morálně-politického stavu jejich příslušníků.⁴⁰ V květnu byla vydána směrnice ÚV KSČ, na jejímž základě účastníci konference hlavního výboru KSČ (již v novém personálním obsazení) otevřeně mluvili o kontrarevoluci a jejím napojení na ministerstvo vnitra, odsoudili „teorii generálního pardonu“, se kterou přišli jejich předchůdci, a ostře kritizovali i zprávu inspekce o srpnových událostech, která prý byla příliš shovívavá. Plenum ÚV KSČ a následně i kolegium ministra vnitra proto přijaly návrh na zřízení nové samostatné komise ministra vnitra pro *objasnění služebních problémů a činnosti některých příslušníků a pracovišť ministerstva vnitra v letech 1968–1969*. Komise měla zhodnotit celkový polednový vývoj na ministerstvu vnitra, přičemž se měla zaměřit na odhalení hlavních představitelů *pravocového oportunistu a antisovětsismu* a na *očistu* všech příslušníků SNB, kteří byli v srpnových dnech označeni za zrádce a kolaboranty.⁴¹ Šestičlenná komise byla oficiálně zřízena rozkazem ministra vnitra ČSSR ze dne 25. června 1969 (jejím členem byl i mjr. František Škorpík z inspekce ministra vnitra) a stejný počet osob byl jmenován do další komise hlavního výboru KSČ při ministerstvu vnitra, která měla *řešit uvedenou problematiku po stranické linii* (jejím členem byl také bývalý náčelník inspekce plk. František Král, nyní působící na II. správě Federální správy zpravodajské služby – kontrarozvědce). Výslednou zprávu měly obě komise předložit ministrovi do 30. června 1969.⁴²

Inspekce měla komisi předat fotokopie materiálů, které do té doby získala a vypracovala. Při této příležitosti prohlásil tajemník hlavního výboru KSČ, že inspekce ztratila důvěru vedení ministerstva i strany. Fr. Král, nyní působící v hlavním výboru KSČ při ministerstvu vnitra, doplnil, že *jestliže se na ministerstvu vnitra vytvářelo jádro kontra + pravice, tak IMV nebyla ušetřena*.⁴³ Za hlavního viníka byl označen Plášil, kterému bylo vytýkáno, že při práci na hodnocení srpnových událostí postupoval nesprávně a později se řídil tzv. generálním pardonem, což pomohlo vytvořit ovzduší nedůvěry v celou inspekci. Dále mu bylo vytýkáno, že stál v čele odpůrců srpnové „bratrské pomoci“, kteří se vesměs rekrutovali z pracovníků jemu podřízeného oddělení (šlo např. o Nepeřeného a Zahradníka, kteří s ním měli prověřit situaci na ministerstvu v srpnových dnech), že se snažil neřešit nepopulární případy atd.⁴⁴ Náčelník inspekce dostal za úkol vypracovat zprávu, ve které by rozebral morálně-politický stav na inspekci. Posléze měl vyvodit příslušné důsledky. Pracovníci inspekce se bránili tvrzením, že chyba není na jejich straně, ale že pochybili konkrétní náčelníci jednotlivých útvarů ministerstva, kteří práci odbyli a doufali, že inspekce vše udělá za ně.⁴⁵ Sám Plášil se hájil tím, že se vždy snažil postupovat tak, aby dělal to nejlepší *pro věc socialismu v ČSSR*.⁴⁶

V té době se již naplno rozjely čistky v aparátu ministerstva vnitra. K 29. září 1969 z federálního ministerstva odešlo 121 osob, z nich 77 na

František Nepeřený

Foto: ABS

vlastní žádost (v té době byla tomuto způsobu odchodu dáována přednost), dalších 77 bylo přeřazeno na nižší funkce a 24 zproštěno výkonu služby (o jejich osudu se mělo teprve rozhodnout). Šetření stále probíhalo u 395 lidí; předpokládalo se, že část z nich bude muset ministerstvo opustit. Z Ministerstva vnitra České republiky odešlo k tomuto datu na vlastní žádost 171 příslušníků, 51 bylo vyloučeno, 261 přeřazeno do nižších funkcí, 37 zproštěno funkce (a čekalo na závěrečný ortel) a 616 bylo nadále v šetření komisí. Na slovenském ministerstvu vnitra šlo celkem o 249 případů – 56 bylo uzavřeno pohovory s náčelníky a v základních organizacích KSČ, 15 pracovníkům byly uloženy stranické tresty (jen jeden z nich byl vyloučen z KSČ), 17 odvoláno

40 ABS, f. A 8/2, inv. j. 81, Přehled úkolů ministerstva vnitra ČSSR na rok 1969, 15. 4. 1969.

41 ABS, f. A 2/3, inv. j. 202.

42 Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 37/1969 ze dne 25. 6. 1969, Zřízení komise ministra vnitra pro objasnění služebních problémů a činnosti některých příslušníků a pracovišť ministerstva vnitra v letech 1968–1969.

43 ABS, f. A 8/2, inv. j. 155, Záznam z jednání HV-KSČ při ministerstvu vnitra.

44 ABS, f. A 8/2, inv. j. 155, Zpráva o morálně politickém stavu na inspekci ministra vnitra ČSSR.

45 Tamtéž.

46 ABS, f. Personální spisy, kádrový spis J. Plášila, Připomínky ke služebnímu hodnocení, 9. 2. 1970.

z funkce, 4 zproštění výkonu funkce a 157 případů bylo prozatím neuza-
vřeno.⁴⁷

ČISTKY VRCHOLÍ

Personální očista se nevyhnula ani inspekci ministra vnitra. Z 31 pro-
věřovaných pracovníků byly připomínky k činnosti v srpnu 1968 u dva-
nácti (včetně osmi, kteří k inspekci
přešli z komise pro zjišťování a po-
suzování případů nezákonného po-
stupu příslušníků SNB a SNV až po
srpnových událostech).⁴⁸ Provinění
byla s dotýcnými projednána v zá-
kladní organizaci KSČ, nikdo nebyl
navržen na propuštění z minister-
stva. Vyšetřující komise spokojeně
konstatovala, že většina pracovníků
*vytrvala na pozicích marx-leninismu
a není nutno upravit či rušit žádné
z prohlášení inspekce.*⁴⁹ Výsledná
zpráva byla v listopadu projednána
a ostře kritizována v kolegiu minist-
tra vnitra. Podle něj inspekce správně
nepochopila polednovou situaci,
ve výsledných materiálech postupo-
vala nepoliticky, popřípadě politicky
nesprávně, v jejích zprávách chybě-
lo ostré třídní hledisko, vyvíjela
malou iniciativu atd., v důsledku
čehož přirozeně *zůstala stát na polo-
vičnické cestě* a nemohla objasnit kon-
trarevoluční činnost na ministerstvu
vnitra.⁵⁰

Výsledkem bylo dodatečné přísněj-
ší prověřování příslušníků inspekce.

V polovině prosince 1969 bylo rozhod-
nuto, že *na tak exponovaném pracovišti*,
jako je inspekce, nemůže být
zařazeno devět pracovníků, kteří měli
být přemístěni k jiným útvarům mi-
nisterstva, případně propuštění (ať
již na vlastní žádost, nebo na návrh
přešetřovací komise). Někteří další,
kteří v *krizovém období pochybili* (např.
tím, že se postavili proti srpnové
invazi), mohli po sebekritice a veřej-
ném distancování se od vlastních
chyb na inspekci setrvat. V čele pro-
věřovaných samozřejmě stál pplk.
J. Plášil,⁵¹ po stranické linii byl řešen
případ mjr. Ivo Urbana, pplk. Františka
Nepeřeného, mjr. Jindřicha Vícha
a pplk. Františka Lomoze, služebních
prohřešků se měli dopustit kpt. Jan
Brož, kpt. Jan Honzal, npor. Jiří Šotola
a mjr. Jaroslav Synáč. Žádost o pro-
puštění v té době podali Šotola, Hon-
zal a Lomoz.⁵²

Ani Karel Kutnohorský zcela ne-
splňoval nároky kladené na vedoucího
inspekce ministra. I on se zdál
příliš shovívavý a neprojevoval do-
statečnou třídní uvědomělost a tvr-
dost. V květnu 1969 v mimořádném
služebním hodnocení označil J. Plá-
šila jako z politického hlediska vy-
hovujícího, celkově hodnocení vy-
znělo dobře.⁵³ S úlevou byla proto
přijata Kutnohorského žádost o od-
chod do starobního důchodu a s cílem
*zajistit důsledné plnění náročných
úkolů inspekce MV ČSSR, které lze*

*očekávat od schopného a perspektiv-
ního pracovníka*, byl na jeho místo
dosazen dosavadní zástupce náčel-
níka 6. odboru správy zpravodajské
techniky pplk. Bohuslav Křenek.
*Jmenovaný má dlouholeté zkušenosti
ze stranické práce na centrále mi-
nisterstva vnitra i ze své činnosti v apa-
rátě ÚV KSČ. Jde o soudruha politicky
vyspělého, ideově oddaného věci socia-
lismu. Je houževnatý a v práci vytrvalý
a má potřebné organizační schop-
nosti k vykonávání navrhované
funkce.*⁵⁴

Nový ministr vnitra Radko Kaska
ukončil v květnu 1970 činnost Ko-
mise pro objasňování služebních
problémů a činnosti některých pří-
slušníků a pracovišť ministerstva
vnitra v letech 1968–1969 a ustavil
zvláštní oddělení inspekce ministra
vnitra ČSSR jako *ústřední pracoviště
federálního ministerstva vnitra k ob-
jasnění činnosti pravicově oportunisti-
ckých a kontrarevolučních sil v apa-
rátu ministerstva vnitra a jeho útvech
a provedení analýzy let 1968–1969,*
které mělo *objasnit a vyšetřit negati-
vní rysy uplynulého období, odhalit
kontrarevoluční činnost pravicově
oportunistických sil v aparátu federál-
ního ministerstva vnitra a jeho výkon-
ných útvech včetně vazeb a vztahů
mimo resort v období let 1968–1969
v rámci příslušných ustanovení trest-
ního řádu.* Vedoucím zvláštního od-
dělení byl jmenován nový zástupce

47 ABS, f. A 26, inv. j. 25, Zpráva o očištění federálního ministerstva vnitra ČSSR od pravicově oportunistických a antisocialistických živlů, 29. 12. 1969.

48 Komise ministra vnitra pro zjišťování a posuzování případů nezákonného postupu příslušníků SNB a SNV, jimiž byla závažným způsobem porušena práva občanů v minulosti, byla zřízena rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 19 z 26. 4. 1968. Již v březnu 1969 byla část pracovníků této komise včleněna do 3. oddělení inspekce ministra vnitra.

49 ABS, f. A 8/2, inv. j. 155, Zpráva o morálně politickém stavu na inspekci ministra vnitra ČSSR.

50 Tamtéž.

51 V té době byl zbaven funkce a přeřazen do záloh ministerstva vnitra. Jeho případ řešila kontrolní a revizní komise hlavního výboru KSČ při ministerstvu vnitra, plánovalo se jeho přeřazení na jiný, „méně exponovaný“ úsek ministerstva. Nakonec byl 12. 5. 1970 vyloučen z KSČ a 31. 8. propuštěn ze stavu příslušníků ministerstva vnitra.

52 ABS, f. A 26, inv. j. 25, Dopis náčelníka inspekce ministra vnitra K. Kutnohorského, 15. 12. 1969.

53 ABS, f. Personální spisy, kádrový spis J. Plášila, Mimořádné služební hodnocení J. Plášila, 9. 5. 1969. O rok později byl plénem kontrolní a revizní komise hlavního výboru KSČ vyloučen ze strany a v novém služebním hodnocení označen za nevyhovujícího.

54 NA, f. 02/4, sv. 44, a. j. 75, bod 15), Kádrové návrhy ministerstva vnitra, 15. 3. 1970.

náčelníka inspekce ministra vnitra pplk. Otakar Svoboda.⁵⁵ Výhodou zvláštního oddělení bylo, že jako součást inspekce mohlo vést samostatné vyšetřování, zatímco předchozí komise (jejíž pracovníci byli do nového oddělení inspekce převedeni) měla za úkol události pouze objasňovat.

Zvláštní oddělení inspekce předložilo 2. prosince 1970 ministroví rozsáhlou průběžnou zprávu o dosavadním objasňování událostí roku 1968 o téměř 300 stranách. Posuzovala výhradně činnost těch příslušníků, kteří se postavili proti okupaci.⁵⁶ V roce 1970 také na ministerstvu vnitra vrcholila rozsáhlá čistka spojená s výměnou stranických legitimací a následným přísným hodnocením činnosti v „krizovém období“. Vyloučení či vyškrcnutí z KSČ přitom mělo většinou za následek i propuštění ze SNB. Prověřování byli samozřejmě i nestraníci a občanští zaměstnanci.⁵⁷ K 31. prosinci 1970 pozbylo členství v komunistické straně celkem 3662 příslušníků ministerstva vnitra (přibližně 10,5 % členské základny z konce roku 1969). K tomuto datu také bylo ze SNB propuštěno 1969 příslušníků a 445 dalších bylo ve výpovědní lhůtě.⁵⁸

Mezi ně bylo započítáno i deset lidí z inspekce ministra vnitra – tři byli vyloučení z řad KSČ a propuštění ze SNB, šesti bylo členství ve straně zrušeno (z nich dva dostali výpověď) a jeden byl propuštěn z *morálně-politických*

důvodů bez stranických opatření.⁵⁹ Inspekce měla v té době celkem 44 zaměstnanců – dva ve vedení, šest na sekretariátu, třicet šest ve čtyřech odděleních (1. kontrolně-inspekční, 2. vyšetřovací, 3. stížnostní, 4. rehabilitací).⁶⁰ Náčelník inspekce ministra vnitra B. Křenek se stal předsedou komise pověřené prověřováním odvolaných vedoucích funkcionářů ministerstva, ke kterým byla přijata „stranická opatření“.⁶¹

Zvláštní oddělení inspekce bylo rozkazem ministra vnitra č. 18 ze 14. dubna 1971 nahrazeno analyticko-dokumentačním oddělením, které mělo *zpracovat a vyhodnocovat fond dokumentace soustředěné bývalým zvláštním oddělením inspekce ministra vnitra ČSSR; prověřovat a dokumentovat poznatky o protiprávním jednání příslušníků SNB činných na federálním ministerstvu vnitra včetně těch, kteří pro své nesprávné politické postoje v roce 1968–1969 ze služeb SNB odešli; předávat zdokumentované poznatky svědčící o tom, že byl spáchán trestný čin, k zahájení trestního stíhání*.⁶² Toto oddělení bylo zrušeno v lednu 1973.

Ministerstvo vnitra patřilo k oporám komunistického režimu, v roce 1968 se však velká část jeho pracovníků postavila za obrodný proces a proti invazi vojsk pěti států Varšavské smlouvy. Normalizační vedení státu se proto rozhodlo, že aparát ministerstva musí očistit od všech, kteří neschvalovali nastoupený po-

Josef Plášil

Foto: ABS

litický kurz. V letech 1969–1974 tak bylo z ministerstva vnitra nuceno odejít asi 3500–4000 lidí. Mnoho z těch, kteří zůstali, bylo přeřazeno na méně důležité posty.⁶³ Tyto změny velmi napomohly k tomu, že již v roce 1969 mohly být bezpečnostní složky nasazeny proti demonstrantům protestujícím proti pobytu sovětské armády a politickým poměrům v Československu, při kterých neváhaly použít nejtvrdsí represivní opatření.

55 Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 22/1970 ze dne 6. 5. 1970 Ustavení zvláštního oddělení inspekce ministra vnitra ČSSR.

56 KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*, s. 26–27.

57 Tamtéž, s. 27. Z celkem 5666 nestraníků prověřovaných k 8. 1. 1971 bylo 48 navrženo k propuštění pro ztrátu politické důvěry.

58 ABS, f. A 26, inv. j. 40, Informace pro ministra vnitra ČSSR soudruha ing. Radko Kasku, ČSc., 10. 2. 1971.

59 ABS, f. A 26, inv. j. 35, Zpráva inspekce ministra vnitra, 5. 5. 1970.

60 ABS, A 8/2, inv. j. 144, Působnost a organizační členění inspekce ministra vnitra ČSSR a početní stavy, 4. 12. 1970.

61 V l. 1969–1972 podle správy kádrů došlo ke změnám u 68 % náčelníků, u Státní bezpečnosti dokonce u 73 %. KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*, s. 27.

62 Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 18/1971 ze dne 14. 4. 1971 Ustavení, zaměření a působnost analyticko-dokumentačního oddělení inspekce ministra vnitra ČSSR.

63 KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*, s. 27.